

JOANNA BAR

BURUNDI

PAŃSTWO I SPOŁECZEŃSTWO
(od kolonializmu do współczesności)

Burundi

Państwo i społeczeństwo

(od kolonializmu do współczesności)

Joanna Bar

Burundi

Państwo i społeczeństwo
(od kolonializmu do współczesności)

KRAKÓW

© Copyright by Joanna Bar, 2021

Joanna Bar
Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie
 <https://orcid.org/0000-0003-3256-8074>
 joanna.bar@up.krakow.pl

Recenzja
prof. dr hab. Jan Rydel

Redakcja
Marta Kupińska

Projekt okładki
Agnieszka Kluzik

Publikacja sfinansowana przez Uniwersytet Pedagogiczny
im. Komisji Edukacji Narodowej
w Krakowie

ISBN 978-83-8138-412-4 (druk)
ISBN 978-83-8138-413-1 (pdf)

<https://doi.org/10.12797/9788381384131>

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA
ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel./faks: 12 431-27-43, 12 421-13-87
e-mail: publishing@akademicka.pl
Księgarnia internetowa: <https://akademicka.com.pl>

Spis treści

Wstęp	7
Część I.	
Okres kolonialny	21
Rozdział 1. Królestwo Burundi w II połowie XIX wieku	23
Rozdział 2. Okres administracji niemieckiej.....	31
Rozdział 3. Okres administracji belgijskiej	37
Część II.	
Okres niepodległości i konflikt wewnętrzny	49
Rozdział 1. Burundi w okresie monarchii konstytucyjnej (1962-1966)	51
Rozdział 2. Prezydent Michel Micombero (1966-1976)	57
Rozdział 3. Prezydent Jean-Baptiste Bagaza (1976-1987)	65
Rozdział 4. Prezydent Pierre Buyoya (1987-1993)	71
Rozdział 5. Prezydent Melchior Ndadaye (10 lipca-21 października 1993)	83
Rozdział 6. Prezydent Cyprien Ntaryamira (5 lutego-6 kwietnia 1994).....	89
Rozdział 7. Prezydent Sylvestre Ntibantunganya (1994-1996)	93
Rozdział 8. Prezydent Pierre Buyoya (1996-2003)	97
Rozdział 9. Porozumienie z Arushy (2000)	105
Część III.	
Okres transformacji i próby naprawy państwa (2005-2020)	113
Rozdział 1. Prezydent Pierre Nkurunziza: pierwsza i druga kadencja (2005-2015).....	115
1.1. Okres transformacji.....	116
1.2. Polityka wewnętrzna.....	118
1.3. Polityka zagraniczna.....	128
Rozdział 2. W stronę autorytaryzmu: trzecia kadencja prezydenta Nkurunzizy (2015-2020)	139
2.1. Walka o zachowanie władzy	139
2.2. Współczesny system polityczny Burundi	150
2.3. Polityka zagraniczna.....	151
2.4. Problemy gospodarcze	157

2.5. Społeczeństwo	160
Rozdział 3. Początek prezydentury Évariste Ndayishimiye (2020)	167
Zakończenie.....	173
Bibliografia.....	179
Spis map, rycin i fotografii.....	191
Najważniejsze partie polityczne w Burundi	193
Summary	195
Indeks osobowy.....	197

Wstęp

Burundi, niewielkie państwo położone w Afryce Centralnej, należy do najbardziej niestabilnych w skali całego kontynentu. Podobnie jak sąsiednia Rwanda, Burundi w ostatnim półwieczu doświadczyło tragicznych skutków wojny domowej, rozgrywającej się na tle rywalizacji polityków Tutsi i Hutu. Rwanda, kojarzona z ludobójstwem 1994 roku, zdobyła się jednak na skuteczne zakończenie konfliktu wewnętrznego i od ponad 20 lat konsekwentnie realizuje program powojennej odbudowy państwa. W przypadku Burundi nadal brakuje jakichkolwiek pozytywnych przesłanek dla prognozowania przyszłego zrównoważonego rozwoju państwa, zaś pamięć o względnie stabilnych latach I połowy XX wieku przesłoniły kolejne dekady przewrotów, masowych mordów i braku woli rządzących do skutecznego zaprowadzenia pokoju i rządów prawa. Po odzyskaniu niepodległości w 1962 roku, wraz z pierwszym zamachem stanu przeprowadzonym cztery lata później, upadła nadzieja na stabilizującą rolę tradycyjnej monarchii, kolejne przewroty stały się wyłącznym sposobem zmiany prezydenta i skutkowały eskalacją konfliktów wewnętrznych i czystek etnicznych. Walki zbrojne trwały niemal nieprzerwanie od października 1993 roku, zaś rozpoczęty w 2004 roku okres transformacji nie przyniósł spodziewanych efektów: rządów prawa i odbudowy gospodarki państwa. Prezydent Pierre Nkurunziza w 2015 roku rozpoczął trzecią kadencję prezydencką wbrew postanowieniom zawartym w obowiązującej konstytucji i bez uzyskania sankcji społecznej; jego decyzja spowodowała masowe protesty opozycji i krwawy odwet strony rządzącej.

Choć uwaga świata zwyczajowo kieruje się ku wojnom, kryzysom humanitarnym i szeroko rozumianym sytuacjom ekstremalnym, wieloletni konflikt wewnętrzny w Burundi, który trwał ponad pół wieku i pochłonął ponad 600 tys. ofiar, nieczęsto prezentowany był w światowych mediach i stosunkowo rzadko stawał się przedmiotem naukowych analiz. Być może to właśnie permanentny kryzys gospodarczy i polityczny sprawia, że również współcześnie mało kto jest zainteresowany losami państwa, które od przynajmniej trzech dekad nie rokuje realnych szans na zmianę niekorzystnych trendów rozwojowych. Co więcej, ubogie i niewielkie pod względem terytorialnym Burundi nie znajduje się w obszarze zainteresowań głównych mocarstw ze względu na mało znaczące położenie geopolityczne i brak ważniejszych bogactw

naturalnych, a jego sytuacja wewnętrzna, choć z pewnością niezwykle trudna dla Burundyjczyków, nie zagraża bezpieczeństwu globalnemu.

Niniejsza monografia próbuje uzupełnić tę lukę badawczą, choć adresowana jest do wszystkich zainteresowanych szeroko rozumianą tematyką afrykańską. W Polsce bowiem, jak dotąd, nie ukazała się praca naukowa poświęcona historii Burundi oraz współczesnym przemianom tego państwa i jego społeczeństwa. Dostępne nieliczne opracowania i wspomnienia odnoszące się bezpośrednio do Burundi zostały wydane przez misjonarzy, przy czym najobszerniejsza jest publikacja autorstwa Jerzego Zielińskiego, zatytułowana *Droga do serca Afryki. Ojciec Leonard Kowalówka – fundator misji karmelitańskich w Burundi*¹. Informacje dotyczące historii i doświadczeń pracy misyjnej polskich karmelitów bosych w Burundi znajdują się także na stronie WWW zakonu, karmel.pl, oraz w opracowaniach o charakterze broszurowym².

W marcu 1994 roku w Burundi przebywała polska dziennikarka, Ewa Szumańska, która swoje wspomnienia i refleksje z podróży zawarła w skromnym objętościowo tomie *Skrwawione wzgórza Afryki. Opowieść o Burundi i Ruandzie*³. Jest to, jak dotąd, jedyna pozycja w języku polskim poświęcona niemal w całości Burundi, której autorka pochodzi spoza kręgu misjonarzy.

W 2013 roku ukazała się także niezwykle interesująca monografia Witolda Kieżuna, zatytułowana *Patologia transformacji*⁴. Analiza ta, poświęcona zagadnieniom transformacji politycznej krajów postsocjalistycznych, zbieżnym częściowo z problemami reform rynkowych wdrażanych w nielicznych państwach afrykańskich, które w poprzednich dekadach przyjmowały wybrane rozwiązania ustroju socjalistycznego, została oparta na doświadczeniach wieloletniego pobytu w Afryce, przede wszystkim w Burundi. Dlatego też publikacja, choć nie została poświęcona bezpośrednio temu państwu, zawiera wartościowy zbiór informacji o jego problemach, cenny tym bardziej, że jej autor był ekspertem z ramienia Organizacji Narodów Zjednoczonych, oddelegowanym na wielomiesięczny pobyt stacjonarny w celu nadzorowania realizowanych reform.

Również pozostałe dostępne w Polsce opracowania, zwłaszcza te o charakterze *stricte* naukowym, odnoszą się do dziejów Burundi w szerszym kontekście historii i problemów politycznych Afryki Wschodniej i całego kontynentu (m.in. Henryk Zins, *Historia Afryki Wschodniej*⁵; Philip Curtin, Steven Feierman, Leonard Thompson, Jan

¹ J. Zieliński OCD, *Droga do serca Afryki. Ojciec Leonard Kowalówka – fundator misji karmelitańskich w Burundi*, Kraków 2017.

² M.in. *Karmelici Bosi w Burundi i Rwandzie – o. Zachariasz Igirukwayo OCD*, [online:] <https://www.karmel.pl/karmelici-bosi-w-burudni-i-rwandzie-o-zachariasz-igirukwayo-ocd/> – 2 I 2019; *Polscy Karmelici Bosi na misjach w Rwandzie i Burundi w Afryce*, Kraków 2015.

³ E. Szumańska, *Skrwawione wzgórza Afryki. Opowieść o Burundi i Ruandzie*, Kraków 1996.

⁴ W. Kieżun, *Patologia transformacji*, Warszawa 2013. W. Kieżun przebywał w Afryce Centralnej w latach 80. (do końca 1992 r.) XX w., kierując projektem ONZ w ramach procesu modernizacji zarządzania w krajach Afryki Subsaharyjskiej.

⁵ H. Zins, *Historia Afryki Wschodniej*, Wrocław 1986.

Vansina, *Historia Afryki*⁶; *Stosunki międzynarodowe w Afryce*, red. Jan J. Milewski, Wiesław Lizak⁷; Bogdan Ziółkowski, *Konflikty zbrojne we współczesnej Afryce. Stan obecny na tle historycznym – zarys*⁸) lub polityki kolonialnej wielkich mocarstw (m.in. Marek Czapliński, *Niemiecka polityka kolonialna*⁹). Do obszerniejszych opracowań dotyczących Burundi należy z pewnością rozdział zatytułowany *Konflikty w rejonie afrykańskich Wielkich Jezior* autorstwa Marka Pawełczaka, zamieszczony w pracy zbiorowej *Konflikty kolonialne i postkolonialne w Afryce i Azji 1869-2006*, wydanej pod redakcją Piotra Ostaszewskiego¹⁰. Wartościowa pod względem faktograficznym jest także analiza Macieja Konarskiego pt. *Burundi – zapomniana wojna*, którą można znaleźć na internetowym Portalu Spraw Zagranicznych¹¹. Niemniej jednak należy podkreślić, iż od publikacji wszystkich powyższych opracowań minęło ponad 15 lat, zaś najmłodsze z nich, dwie ostatnie z wymienionych, ukazały się w 2006 roku, a więc w okresie, kiedy realizowany proces pokojowy dawał nadzieję na pomyślne zakończenie ponaddziesięcioletniej wojny domowej. Nie obejmują więc fiaska tego procesu, a tym bardziej okoliczności i skutków dwóch niezwykle istotnych dla Burundi wydarzeń lat następnych, mianowicie: próby przewrotu z 2015 roku, przeprowadzonej po ogłoszeniu decyzji prezydenta Nkurunzizy o zamiarze kandydowania na trzecią kadencję, oraz zmiany władzy, jaka nastąpiła w 2020 roku w związku z wyborami prezydenckimi, wygranymi przez Évariste’a Ndayishimiye.

Niedobór ten (zarówno ilościowy, jak i odnoszący się do rozpraw bardziej aktualnych) dotyczy także naukowej literatury obcojęzycznej. Spośród opracowań poświęconych bezpośrednio Burundi (lub Burundi i Rwandzie) należy wymienić prace autorstwa: Ellen K. Eggers (*Historical Dictionary of Burundi*)¹², Helmuta Strizeka (*Ruanda und Burundi von der Unabhängigkeit zum Staatszerfall. Studie über eine gescheiterte Demokratie im afrikanischen Zwischenseegebiet*)¹³ oraz dwie monografie René Lemarchanda (*Rwanda and Burundi*¹⁴ oraz *Burundi. Ethnic Conflict and Genocide*)¹⁵.

⁶ P. Curtin [et al.], *Historia Afryki*, przeł. M. Jannasz, Gdańsk 2003, *Narody i Cywilizacje*.

⁷ *Stosunki międzynarodowe w Afryce*, red. J. J. Milewski, W. Lizak, Warszawa 2002.

⁸ B. Ziółkowski, *Konflikty zbrojne we współczesnej Afryce. Stan obecny na tle historycznym – zarys*, Toruń 2002.

⁹ M. Czapliński, *Niemiecka polityka kolonialna*, Poznań 1992.

¹⁰ *Konflikty kolonialne i postkolonialne w Afryce i Azji 1869-2006*, red. P. Ostaszewski, Warszawa 2006.

¹¹ M. Konarski, *Burundi – zapomniana wojna*, Portal Spraw Zagranicznych, 25 VI 2006, [online:] <http://www.psz.pl/116-bezpieczenstwo/maciej-konarski-burundi-zapomniana-wojna> – 24 II 2010.

¹² E. K. Eggers, *Historical Dictionary of Burundi*, Lanham 2006, *Historical Dictionaries of Africa*, 103.

¹³ H. Strizek, *Ruanda und Burundi von der Unabhängigkeit zum Staatszerfall. Studie über eine gescheiterte Demokratie im afrikanischen Zwischenseegebiet*, München 1996, *Afrika Studien*, 124.

¹⁴ R. Lemarchand, *Rwanda and Burundi*, New York–Washington–London 1970, *Praeger Library of African Affairs*.

¹⁵ Idem, *Burundi. Ethnic Conflict and Genocide*, Washington–Cambridge 1996.

Z nowszych opracowań wskazać można rozdział autorstwa Charles'a Berahino, zamieszczony w mało znanej w Europie pracy zbiorowej z 2011 roku, wydanej w Kampali (Uganda) pod znanym tytułem *Understanding Obstacles to Peace. Actors, Interests, and Strategies in Africa's Great Lakes Region*¹⁶. Fragment ten, zatytułowany *Understanding Obstacles to Peace in Burundi. Actors, Interests and Strategies*, jest bardzo wartościową analizą przyczyn konfliktu wewnętrznego w tym państwie, lecz z oczywistych względów również nie dotyczy wydarzeń ostatniej dekady.

Dane o charakterze statystycznym (jak choćby liczba ofiar czy uchodźców), dotyczące współczesnych problemów procesów budowania pokoju i politycznej transformacji państwa burundyjskiego, znajdują się także w odnośnych raportach poszczególnych agend Organizacji Narodów Zjednoczonych, a także publikacjach instytucji takich jak The African Centre for the Constructive Resolution of Disputes (ACCORD)¹⁷, Crisis States Research Centre (CSRC)¹⁸, Fund for Peace¹⁹, Freedom House²⁰. Podobny charakter, choć dotyczący szeroko rozumianych problemów ekonomicznych, zachowują publikacje Banku Światowego.

Źródło cennych informacji stanowią także wydawnictwa cykliczne i czasopisma tematyczne, wśród nich warte wspomnienia są „Africa South of the Sahara”, „African Journal on Conflict Resolution”, „Foreign Affairs”, „Foreign Policy”, „Journal of Contemporary African Studies”, a także wybrane artykuły z regionalnych periodyków Wspólnoty Wschodnioafrykańskiej (ang. *The East African Community*, EAC), takich jak „The EastAfrican”.

Śród publikacji o charakterze encyklopedycznym warto natomiast wspomnieć o wydanej pod redakcją Jacoba E. Mabe'a pracy zbiorowej w języku niemieckim *Das Afrika-Lexikon. Ein Kontinent in 1000 Stichwörtern*²¹, internetowej encyklopedii agencji CIA *The World Factbook*²² oraz encyklopedii *Britannica*²³.

Wobec naprawdę skromnej ilości dostępnych źródeł i opracowań bardzo przydatne okazały się także informacje o Burundi zawarte w liczniejszych pozycjach dotyczących sąsiedniej Rwandy, które powstały po ludobójstwie 1994 roku, takich jak monografie: Alana J. Kupermana *The Limits of Humanitarian Intervention. Genocide*

¹⁶ Ch. Berahino, *Understanding Obstacles to Peace in Burundi. Actors, Interests and Strategies*, [w:] *Understanding Obstacles to Peace. Actors, Interests, and Strategies in Africa's Great Lakes Region*, ed. M. Baregu, Kampala 2011, s. 31 i nast.

¹⁷ The African Centre for the Constructive Resolution of Disputes, [online:] <http://www.accord.org.za> – 26 IX 2020.

¹⁸ Crisis States Research Centre, [online:] <http://www.lse.ac.uk/internationalDevelopment/research/crisisStates> – 26 IX 2020.

¹⁹ Fund for Peace, [online:] <http://www.fundforpeace.org> – 26 IX 2020.

²⁰ Freedom House, [online:] <http://www.freedomhouse.org> – 26 IX 2020.

²¹ *Das Afrika-Lexikon. Ein Kontinent in 1000 Stichwörtern*, hrsg. J. E. Mabe, Stuttgart 2001.

²² *The World Factbook*, [online:] <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook> – 26 IX 2020.

²³ *Encyclopædia Britannica*, [online:] <https://www.britannica.com> – 26 IX 2020.

in Rwanda²⁴, Mahmooda Mamdaniego *When Victims Become Killers. Colonialism, Nativism and the Genocide in Rwanda*²⁵, Gérarda Pruniera *Africa's World War. Congo, the Rwanda Genocide, and the Making of a Continental Catastrophe*²⁶ czy Scotta Strausa *The Order of Genocide. Race, Power, and War in Rwanda*²⁷. Jak zostanie wspomniane w dalszych częściach niniejszej monografii, oba państwa funkcjonowały przez większą część swej historii jako swoisty system naczyń połączonych, w którym trudności jednego z nich miały najczęściej swą genezę w podobnych problemach drugiego, zaś skutki jakichkolwiek niepokojów społecznych i politycznych dotyczyły oba państwa.

Pełny wykaz literatury, zarówno polskiej, jak i obcojęzycznej, której poszczególne pozycje wykorzystano podczas przygotowania niniejszego opracowania, został zamieszczony w spisie bibliograficznym.

Przyjęty cel badań – analiza przemian politycznych, społecznych i gospodarczych Burundi – warunkował pośrednio wybór metod badawczych. Zdecydowano się na studium przypadku (*case study*), jako metody zdominowanej przez strategię jakościową, doceniającej znaczenie szeroko rozumianej kontekstowości wydarzeń oraz niepowtarzalności badanego obiektu, dążącej do dogłębnego poznania badanego problemu wraz z jego złożonością i wyjątkowością²⁸. Ze względu na istniejące na zachodnim rynku wydawniczym opracowania obejmujące okres prekolonialny i kolonialny²⁹ w niniejszej monografii położono nacisk na okres niepodległości państwa, ze szczególnym uwzględnieniem prób rekonstrukcji państwa po konflikcie wewnętrznym.

Warto w tym miejscu zaznaczyć, iż jest to trzecia książka autorki poświęcona XX-wiecznym i współczesnym przemianom państw Afryki Wschodniej (poprzednie tomy dotyczyły Rwandy i Tanzanii)³⁰, które w okresie kolonialnym stanowiły część Niemieckiej Afryki Wschodniej. I choć po I wojnie światowej (i likwidacji

²⁴ A. J. Kuperman, *The Limits of Humanitarian Intervention. Genocide in Rwanda*, Washington 2001.

²⁵ M. Mamdani, *When Victims Become Killers. Colonialism, Nativism and the Genocide in Rwanda*, Princeton 2001.

²⁶ G. Prunier, *Africa's World War. Congo, the Rwanda Genocide, and the Making of a Continental Catastrophe*, Oxford 2009.

²⁷ S. Straus, *The Order of Genocide. Race, Power, and War in Rwanda*, Ithaka–New York 2006.

²⁸ Por. m.in. M. Ruczek, *Studium przypadku w naukach humanistycznych*, rozdział zamieszczony w pracy zbiorowej *Jakościowe inspiracje w badaniach edukacyjnych*, red. H. Kędzierska, Olsztyn 2010, s. 83–96; por. także *Badania jakościowe. Metody i narzędzia*, t. 2, red. D. Jemielniak, Warszawa 2012, *Metodologia*; spośród prac obcojęzycznych szczególnie warto polecić jest opracowanie R. K. Yina, *Case Study Research. Design and Methods*, Los Angeles–London 2009, *Applied Social Research Methods*, 5.

²⁹ Por. m.in. R. Lemarchand, *Burundi. Ethnic Conflict...*, E. K. Eggers, *Historical Dictionary...*

³⁰ J. Bar, *Po ludobójstwie. Państwo i społeczeństwo w Rwandzie 1994–2012*, Kraków 2013, *Societas*, 71; J. Bar, *Tanzania. Państwo i społeczeństwo (od kolonializmu do współczesności)*, Kraków 2020.

Niemieckiej Afryki Wschodniej) ich losy się rozeszły, w latach 90. XX wieku znów się spłotły – wraz z akcesją do Wspólnoty Wschodnioafrykańskiej i realizowanymi przez nią politykami wspólnotowymi. Liczne punkty styeczne historii tych państw przyczyniły się do tego, że w procesie przygotowania wszystkich trzech opracowań zbliżona była metodologia badań, podobnie jak konstrukcja pracy, w której położono nacisk na problemy rozwoju niepodległego państwa i wzmocnienia (czy wręcz budowy) tożsamości narodowej jego obywateli.

Jednostką analizy uczyniono konkretne państwo, uznane tu za specyficzną formę organizacji wewnętrznej (politycznej i społecznej) oraz zewnętrznej³¹. I choć istniejąca współcześnie mnogość i różnorodność definicji terminu „państwo” wyklucza możliwość pełnej ich prezentacji, przyjęto, iż zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych państwo jest suwerenną jednostką geopolityczną³², podstawowym podmiotem prawa międzynarodowego, a zarazem podstawową formą organizacji życia społecznego³³. Państwo – przez swe instytucje – realizuje dwie podstawowe funkcje: wewnętrzną i zewnętrzną, przy czym funkcja wewnętrzna polega na zapewnieniu porządku i bezpieczeństwa wewnątrz kraju, zaś zewnętrzna stanowi całokształt działalności prowadzonej z innymi państwami i organizacjami międzynarodowymi, zmierzającej do realizacji jego interesów³⁴. Nie sposób w tym miejscu nie wspomnieć klasycznej definicji Georga Jellinka, podkreślającej wagę trzech istotnych elementów państwa: terytorium, ludności i suwerennej władzy. Warto przypomnieć także model Barry’ego Buzana, w myśl którego państwo jest suwerennym podmiotem politycznym, na który składają się trzy wzajemnie powiązane składniki: podstawa fizyczna (ludność i terytorium), instytucje (zarządzające bazą fizyczną) oraz idea państwa (legitymizująca jego istnienie w świadomości ludzkiej). W tym modelu suwerenność państwa stanowi element zasadniczy, odróżniający je od innych organizacji społecznych³⁵. Koncepcja ta, według Jana J. Milewskiego, bardziej niż inne jest adekwatna do zrozumienia zasad funkcjonowania państw afrykańskich³⁶.

Państwo uznaje się także za „podstawowe pojęcie polityczno-prawne, za pomocą którego opisywany jest model ustrojowy i prawny życia pewnej wspólnoty ludzi na

³¹ Wg podziału zaproponowanego przez R. Yina realizowane jest więc tzw. pojedyncze studium przypadku (*single case study*) łączące typ opisowy (*descriptive case study*) z wyjaśniającym (*explanatory case study*), w którym badany jest pojedynczy przypadek w celu dokonania wyczerpującego opisu wraz z ustaleniem relacji przyczynowo-skutkowych. R. K. Yin, *Applications of Case Study Research*, Thousand Oaks 2003, s. 5, [za:] M. Ruczek, *Studium przypadku...*, s. 85-86.

³² Por. K. A. Wojtaszczyk, W. Jakubowski, *Instytucjonalne aspekty polityki*, [w:] *Spółczesność i polityka. Podstawy nauk politycznych*, red. i idem, Warszawa 2007, s. 210.

³³ A. Antoszewski, T. Łoś-Nowak, *Państwo*, [w:] *Leksykon politologii*, red. A. Antoszewski, R. Herbut, Wrocław 1995, s. 263; por. także R. Ficek, *Tanzania – narodziny i funkcjonowanie państwa*, Toruń 2007.

³⁴ Por. K. A. Wojtaszczyk, W. Jakubowski, *Instytucjonalne aspekty...*, s. 271.

³⁵ B. Buzan, *People, States and Fear. An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, New York–London 1991, s. 65-66.

³⁶ J. J. Milewski, *Państwo w Afryce: dylematy i kierunki przeobrażeń*, [w:] *Stosunki międzynarodowe...*, s. 40.

określonym terytorium, gdzie można wyróżnić władzę o charakterze suwerennym”³⁷. Wspólnota ta określana jest mianem społeczeństwa. W ujęciu socjologicznym społeczeństwo państwowe czy narodowe stanowi jedynie jedną z odmian społeczeństwa, obok którego dostrzega się zarówno zbiorowości mniejsze od państwa (m.in. rodzina, wspólnota lokalna i sąsiedzka, wspólnota religijna, partia polityczna, grupa etniczna), jak i od niego większe (m.in. korporacje międzynarodowe, wspólnoty regionalne, Kościoły). Pojęcie społeczeństwa odnosi się więc do określonego zespołu jednostek, lecz zawsze wzajemnie zależnych, pomiędzy którymi istnieją „relacje łączące pojedynczych ludzi w pewną całość”³⁸.

O ile terminy „państwo” i „społeczeństwo” mają swoich teoretyków, pozwalając badaczom wybierać interesujący ich aspekt uznanych definicji, o tyle trudniej jest podać prostą definicję pojęcia konfliktu wewnętrznego, tak blisko związanego z losami Afryki Subsaharyjskiej ostatniego półwiecza. I choć od niedawna badania państw i społeczeństw pokonfliktowych (*post conflict state/society*)³⁹ stały się popularne, zwłaszcza w nauce zachodniej, jednak to stosunkowo nowe pole badawcze, przy ogromnej rozpiętości doświadczeń, nie zawsze radzi sobie z właściwym zastosowaniem pojęć pokrewnych, takich jak wojna, wojna domowa, konflikt, konflikt międzynarodowy, konflikt niemający charakteru międzynarodowego czy – interesujący nas szczególnie – konflikt etniczny⁴⁰. Konflikty uznawane za zbrojne dzielone są z reguły na międzynarodowe i niemające charakteru międzynarodowego⁴¹, przy czym za istotną cechę konfliktu zbrojnego niemającego charakteru międzynarodowego uważana jest okoliczność, że wyróżnia się on charakterem prawnym stron uczestniczących w konflikcie: nie są to konflikty między państwami, a więc stronami konwencji genewskich⁴². W myśl powyższej definicji konflikt wewnętrzny będzie więc tożsamy z konfliktem niemającym charakteru międzynarodowego⁴³, domyślnie: przybierającym postać zbrojną.

³⁷ A. Wielomski, *Państwo*, [w:] J. Bartyzel, B. Szlachta, A. Wielomski, *Encyklopedia polityczna*, t. 1: *Myśl polityczna: główne pojęcia, doktryny i formy ustroju*, Radom 2007, s. 278; por. także *Słownik politologii*, red. B. Walicka, Warszawa 2008, s. 554.

³⁸ Por. P. Sztompka, *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Kraków 2007, s. 29-30.

³⁹ M.in. P. Collier, A. Hoeffler, *Aid, Policy and Growth in Post-Conflict Societies*, World Bank „Policy Research Working Papers”, No. 2902, X 2002, data wydania tego opracowania nie jest zapewne przypadkowa, gdyż problem niestabilności państw stał się podmiotem pogłębionych badań politologów po zamachu z 11 września 2001 r.; por. także *Problem upadku państw w stosunkach międzynarodowych*, red. R. Kłosowicz, A. Mania, Kraków 2012, *Studia nad Rozwojem*.

⁴⁰ R. Bierzanek, *Wojna a prawo międzynarodowe*, Warszawa 1982, s. 5; por. także J. J. Milewski, *Wojny i konflikty zbrojne w Afryce – wprowadzenie*, [w:] *Stosunki międzynarodowe...*, s. 139.

⁴¹ R. Bierzanek, *Wojna a prawo...*, s. 325 – szerzej na ten temat w rozdziale I. 2: *Definicja wojny i podział wojny*, s. 13-18 oraz w rozdziale IX: *Konflikty zbrojne nie mające charakteru międzynarodowego*, s. 320-339.

⁴² *Ibidem*, s. 6.

⁴³ Szerzej tematyka natury konfliktów wewnętrznych w Afryce została omówiona w monografii J. Bar, *Po ludobójstwie...*, s. 28 i nast.

Burundi, niewielkie państwo położone w Afryce Centralnej, należy do najbardziej niestabilnych w skali całego kontynentu. Podobnie jak sąsiednia Rwanda, Burundi w ostatnim półwieczu doświadczyło tragicznych skutków wojny domowej, rozgrywającej się w oparciu o rywalizację polityków Tutsi i Hutu.

Rwanda, kojarzona z ludobójstwem 1994 roku, zdobyła się jednak na skuteczne zakończenie konfliktu wewnętrznego i od ponad 20 lat konsekwentnie realizuje skuteczny program powojennej odbudowy państwa. W przypadku Burundi nadal brak jest jakichkolwiek pozytywnych przesłanek dla prognozowania przyszłego stabilnego rozwoju państwa, zaś pamięć o względnie stabilnych latach pierwszej połowy XX wieku przysłoniły kolejne dekady przewrotów, masowych mordów i braku woli rządzących na skuteczne zaprowadzenie pokoju i rządów prawa.

Wieloletni konflikt wewnętrzny w Burundi, który trwał ponad pół wieku i pochłonął ponad 600 tys. ofiar, nieczęsto prezentowany był w światowych mediach i stosunkowo rzadko stawał się podmiotem naukowych analiz. Być może to właśnie fakt permanentnego kryzysu gospodarczego i politycznego sprawia, że również współcześnie mało kto jest zainteresowany losami państwa, które od przynajmniej trzech dekad nie rokuje realnych szans na zmianę niekorzystnych trendów rozwojowych. Co więcej, ubogie i niewielkie pod względem terytorialnym Burundi nie znajduje się w obszarze zainteresowań głównych mocarstw ze względu na mało znaczące położenie geopolityczne i brak ważniejszych bogactw naturalnych, a jego sytuacja wewnętrzna, choć z pewnością niezwykle trudna dla Burundyjczyków, nie zagraża bezpieczeństwu globalnemu.

ISBN: 978-83-8138-412-4

<https://akademicka.pl>